

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Cilt/ Volume 2, Sayı / Issue 4, Kasım/ November 2023, 49-56

Atıf/Citation: Aliyeva, N. (2023). Nahçıvan Ağzında Kullanılan -Lan, -Len Eki Üzerine Bir İnceleme. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*. 2 (4), 49-56.

NAHÇIVAN AĞZINDA KULLANILAN -LAN, -LEN EKİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A Review On -lan, -len Supplement Used in Nakhchivan Dialect

Araştırma Makalesi / Research Article

(Makale Geliş Tarihi: 06.10.2023 / Kabul Tarihi: 22.11.2023)

Nuray ALİYEVA *

Özet

Nahçıvan ağzı Azerbaycan dilinin güney grubu ağızları içerisinde kendine has özellikleri ile seçilmektedir. Burada yazı dilinde bulunmayan birçok durumla karşılaşırız ki bunlardan biri de bölgenin Ordubat ağzında kullanılan değişlen, bişirlen, yoğurlan, yığışlan, suvarlan gibi edilgenlik fiilleridir. Bilindiği gibi -lan, -len eki isimlerden fiil türeten bir ektir. Fakat ağızlarda fiil kökleri de bu eki almaktadır. Ağızlarda bu tür alışılmışın dışında durumlarla karşılaşmaktayız. Nahçıvan ağzında -lan, -len eki fiil köklerine getirilerek edilgenlik anlamlı fiiller türetmektedir. Bu ek ağızlarda yazı dilindeki -ıl, -il, -ul, -ül ekinin yerine geçer ve fiil çatısı eki konumunda olduğu için fiil köklerine birleşmektedir. Araştırmamız gösteriyor ki Nahçıvanın Ordubat ağzında değişlen - değişilmek, bişirlen - pişirmek, yoğurlan - yoğrulmak, yığışlan – yığılmak, toplanılmak, suvarlan – suvarılmak anlamında kullanılır.

Yaptığımız araştırmanın sonucu olarak şunu söyleyebiliriz ki, Nahçıvan ağzının yapı bilgisi kendine has özellikleri ile Azerbaycan dilinin diğer ağızlarından seçilir. Burada gözlemlediğimiz ve Azerbaycan dili ağızlarında bulunmayan özelliklerden biri de fiil köklerine eklenerek

* Doç. Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Nahçıvan Bölümü; Assoc. Prof. Dr., Azerbaijan National Academy of Sciences, Nakhchivan Department elxan.yur-doglu@yahoo.com, ORCID ID: orcid.org/ 0000-0001-8239-2973.

edilgenlik anlamı ifade eden -lan, -len ekidir. Değişlen, bişirlen, yoğurlan, suvarlan, yığışlan gibi kelimelerde görülen bu ek yazı dilinde isimlere eklene bildiği halde ağızlarında hem de fiillere eklenmektedir. Nahçıvan'ın Ordubat ağızında gözlemlediğimiz bu ağız olayı Türkiye Türkçesinin Erzurum, Erzincan, aynı zamanda Azerbaycan dilinin Urmiye ağızları ile ortak morfolojik özellik gibi tanımlanabilir.

Anahtar kelimeler: Nahçıvan ağızı, -lan, -len eki, değişlen, bişirlen, yoğurlan.

Abstract

The image of Araz has a special weight in Azerbaijani oral and written literature. After the "Gulistan" treaty signed between Iran and Tsarist Russia in 1813, the division of Azerbaijan into South and North Azerbaijan, with the Araz river as the border, led to the use of Araz as a literary image. Araz, which is included in various examples of folklore, became the subject of written literature after that. Also, in the examples of oral folk literature, examples of addressing Araz and having problems with Araz increased. The folk poetry collected from Nakhchivan and the written literature created here were selected in this sense.

Considering that the Araz River originates from the Eastern Anatolian region of Turkey - Alagöz Mountain in Erzurum, it should be taken for granted that Araz is also reflected in the folklore of that region. We see the use of the image of Araz in the examples of poems of oral folk literature, especially in bayatis, songs, and folk songs.

Key words: Nakhchivan dialect, suffix -lan, -len, değişlen, bişirlen.

Giriş

Yapılan gözlemlerden Nahçıvan ağızının Azerbaycan dilinin diğer ağızlarından ayrılan bir takım kendine has morfolojik özelliklere sahip olduğu sonucuna varılabilir. Bu özellikler yapım ve çekim eklerinde, çokluk ekinde, iyelik, hâl, bildirme, zaman eklerinde kendini gösterir.

Dili oluşturan en önemli öğelerden biri kelimelerdir. Kelimelerin kök ve ek açısından incelenmesi yapı bilgisi dahilinde ele alınır. "Azerbaycan dilinin yapı bilgisi çok eskiden oluşmuş ve gelişmiştir. Sözlü edebi dilimizin en eski örneği olan Dede Korkut Kitabı'nın araştırılması, modern yazı dilimizin tüm değişim ve sınıflandırma sisteminin 1500 yıl önceki Azerbaycan halk dilinde eksiksiz bir biçimde var olduğunu göstermektedir. İsimlerin ve fiillerin değişme ve çekimlenme kuralları Dede Korkut Kitabı'nın dilinde mevcuttur ve o zamandan şimdiye geçmiş zaman diliminde bu kurallar sadece gelişme ve zenginleşme yönünde değişime uğramıştır" (Kazımov, 2010:18-19). Böylece yazı diliyle birlikte ağızların da yapı

bilgisi birtakım değişmelere maruz kalmış, edebi dil için giderek geçerliliğini yitiren dilsel olgular burada korunmuştur.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Azerbaycan dilinin tüm ağızlarında olduğu gibi Nahçıvan ağzında da yazı dili ile kıyaslandığında yapı bilgisi üzerine görülen farklılıklar ses bilgisi ve söz yapısı farklılıklarına göre daha zayıftır. Dilimizin diğer ağızlarına göre bölge ağızlarının yapı bilgisi yazı dilinin morfolojisi ile daha fazla ortak özelliklere sahiptir. E. Azizov, ağızların yapı bilgisi özelliklerinin oluşumu hakkında şunları yazar: "Azerbaycan halk dili geliştikçe ve edebi dilin yazılı kolu sabitleştikçe, ağızlar düzeyinde bireysel dil birimlerinin tanımlanması süreci devam etti. Dilin diğer düzeylerinde olduğu gibi morfolojik yapıda da tek tek unsurlar bir ağız özelliği olarak kullanılmıştır" (Azizov, 1999:168). -lan, -len eki Azerbaycan dilinde isim ve sıfatlardan fiil oluşturan yapım ekidir. "Bu ek isimlerden fiil oluşturan -la, -le eki ve dönüşlü fiiller türeten -(ı)n ekinin birleşerek kaynaşması sonucunda oluşmuştur" (Kazımov, 2010:169). "Bu ek, eski yazıtlarımızın dilinde isimlerden fiil oluşturan bir ek olarak az sayıda kelimenin oluşumunda görev alır: boguzlan, kanlan (Veliyeva, 2013:108). Eski yazıtlarımızın araştırmacılarından sadece profesör Ebülfez Recebli bu ek in fiil köklerine eklenerek fiil oluşturduğunu gözlemleyerek eski Türk yazıtlarının dilinde isimlere, sıfatlara ve (garip bir şekilde) fiile -lan, -len ekinin eklenebildiğini yazarak ilgili abidelerden yalnızca bir örnek verir: seçlen (Recepli, 2006:335). Peki Nahçıvan ağzında bu ek nasıl oluyor da fiil köklerine gelebiliyor? Bu çalışmanın amacı bu sorunun doğru yanıtını bulmak. Bunun için de Azerbaycan dilinin diğer ağızları, Türkiye Türkçesi ağızları, eski sözlüklerden seçtiğimiz örnekler üzerinden karşılaştırmalı bir araştırmaya yapmayı hedefliyoruz.

-lan, -len Eki

Nahçıvan ağzında yazı dilimiz ile ayrı ayrı morfolojik kategorilerde kendini gösteren farklılıklar olduğu gibi, çeşitli eklerin kullanılmasında da ağız araştırmaları açısından dikkat çekici durumlar gözlemlenmektedir. Bilindiği üzere hem yazı dilinde hem de ağızlarda bazı farklı eklerin kullanılması durumunun olduğu istisna değildir. Ağızlarda bazen eklerin farklı şekillerde kullanıldığını, örneğin isim oluşturan eklerin fiillere veya diğer köklere eklendiği durumlara da rastlarız. Elbette bunun belli başlı sebepleri vardır ve bu sebepler daha çok dilin tarihsel gerçeklerinden hareketle açıklanabilir. Nahçıvan'ın Ordubat ağzında gözlemlediğimiz yazı dilinde isimlerden fiil türeten -lan, -len bu tür ekler arasındadır.

Bazen bu ek, -la, -le ekiyle türemiş başla, yolla, dişle, murdarla gibi fiillerden türemiş dönüşlü çatılı başlandı, yollandı, dişlendi, murdarlandı modellen fiillerdeki ekle karıştırılsa da aslında onlar birbirlerinden tamamen farklıdır. Bahsettiğimiz -lan, -len eki bu kelimelerde olduğu gibi -la ve -n bileşenlerine ayrılmaz, yukarıdaki örneklerden farklı olarak fiilin bu ekle oluşan -n ekine kadar olan kısmı ayrılıkta kullanılamaz.

Nahçıvan'ın Ordubat bölgesi genel olarak kendine has özellikleri olan bir ağız grubudur. Burada Nahçıvan'ın diğer bölgelerinin ağızlarında göremediğimiz pek çok ağız özelliği vardır ki bunlardan biri de -lan, -len ekiyle türetilen değişlen, bişirlen, yoğurlan, yığışlan, suvarlan gibi fiillerdir. Yazı dilinde bazı fiil yapım ekleri (-şe "dinşe", -irge "esirge", -ecle "döyecle", -tala "yontala") ile oluşturulmuş yalnızca bir veya birkaç sözcük varken, ağızdaki isimlerden fiil türeten -lan, -len ekinin bu kadar çok fiile eklenerek kelime oluşumuna katılması elbette tesadüfi olamaz ve bunun belli bir sebebi vardır. Ağızlar, dil kuralları konusunda yazı dili kadar muhafazakar olmadığından, ilk bakıştan bu kurallara uyma konusunda yazı diline göre kısmen bir özgürlük gözlemlense de, burada hiçbir şey rastgele değildir ve hiçbir olay kendiliğinden gelişmez. Bu ağız özelliklerinin birçoğu dilin eski dönemlerine ait dil olaylarının yardımı ile açıklanmakta ve sonuç olarak ağızların dilimizin çok eski zamanlarından kalma durumları koruyarak günümüze kadar getirdiği ortaya çıkmaktadır. Bu kelimelerin etimolojisini açıklamak için öncelikle ekin eklendiği köklere bakmak önemlidir.

Nahçıvan ağızında "değişilmek, değişmek" anlamında kullanılan "değişlen" fiili, "değiş" kökünden türemiştir. Bu kök, Türk dillerine ait en eski kelimelerdendir. Türk dillerine ait bütün sözlüklerde geçmektedir. Mahmut Kaşgari kendisinin Türk dillerine ait en eski sözlüklerden olan "Dîvânu Lugâti't-Türk" eserinde bu kelimeyi tegiş fonetik şeklinde göstermiştir (Kaşgari, 2006b:524). Ancak sonradan tarihi gelişim sürecinde Azerbaycan Türkçesine özgü t>d ve g>y ses değişimleri sonucu kelime bugünkü şeklini almıştır. Eski Türkçe yazılı anıtlarda tegişilmek "değişim" anlamına gelir (Hudiyev 2015: 548).

1875-77 yıllarında yayımlanan ve Azerbaycan dilinde ilk milli gazete olarak tarihe geçen İkinci (Çiftçi) gazetesinin 16 Ocak 1876 tarihli sayısında "Ekin ve Tarım Haberleri" bölümünde şöyle yazıyor: Ona göre, çit dikmenin kabul edilemez olduğu dağlık bölgelerde ahşabı o kadar sağlam yapıyorlar ki, giderken sağ tarafta ve geri gelirken sol tarafta sıkıyorlar ve çizikleri yan yana çekiyorlar. Ama böyle ahşabı değişlenen ekin aleti iyi ezmiyor (<http://azerlit.info/?article=1614>). Değişlen kelimesinin bu gün ağızlarda kullanılan şekliyle gazetenin dilinde kullanılmasını göz önünde bulundurarak bu kelimenin o zaman yazı dilinde de olduğunu söyleyebiliriz.

"Bişirlen" fiilin kökünde "piş" fiili vardır. Nahçıvan ağzında pişirlen "yenilebilir hale getirmek, ateşte, fırında veya herhangi bir ısı etkisi altında hazırlamak, pişirilmek" anlamında kullanılan biş fiilidir. Azerbaycan yazı dilinde bu kelime biş fonetik şeklinde olsa da Nahçıvan ağzında genel olarak piş şeklinde telaffüz edilir. Fakat Ordubat ağızlarında yazı dilindeki gibi "biş" şekli daha çok kullanılır. Bu eski Türkçe kök, eski sözlüklerde biş//biş//piş varyantlarında gösterilir (Gülensoy, 2007: 698). Bu köke fiillerden fiil türeten -ir ekinin eklenmesi ile bişir, daha sonra bundan da -len ekinin yardımıyla "bişirlen" kelimesi türetilmiştir.

Nahçıvan'ın Ordubat ağzında kullanılan "yoğurlan" fiili "el ile veya başka bir vasıta ile hamur yapmak için birileri tarafından yoğurulmak" anlamına gelir. Bu kelimenin kökü olan "yoğur" fiili Türk dillerine has eksi sözcüklerden biridir. Mahmut Kaşgari yoğur//yuğur fonetik şekillerinde göstermiştir (Kaşgari 2006b:691, 701). Götürkçe'de de yoğur (Recepli, 2006:115) kelimesi aynı anlam ve şekilde kullanılmıştır. Genel olarak Türk dillerinin söz varlığının gelişim sürecinde çok fazla değişikliğe uğramadan eski halini koruyan bu kelime, tüm eski kaynaklarda geçmektedir. Prof.dr. Tuncer Gülensoy, bu kelimenin yuğ+(u)r (ettirgenlik eki) "katı hale getirmek" biçiminde oluştuğu kanaatindedir (Gülensoy, 2007:1152).

"Yığışlan" fiili ağızlarda "düzene sokulmak, düzeltilmek ve aynı zamanda iptal edilmek" anlamında kullanılmaktadır. Bu sözcüğün kökü olan "yığış" kelimesi de eski sözlüklerimizde "toplan, düzel, toparlan" anlamlarında gösterilmiştir.

"Suvarlan" fiili ağızlarda "sulanmak, suvarılmak" anlamında kullanılır ve kelimenin kökündeki "su" sözcüğü Türkçenin ilk yazılı abidelerinden itibaren takip edilebilen bir kelimedir. Bu kelimenin hemen hemen bütün Türk dillerinde su//suv//suğ//sub fonetik şekillerinde kullanıldığı söylenebilir. Türk dillerine ait eski sözlüklerde su kökü, Orta Asya Türklerinin - Kazak, Özbek, Türkmen dillerinde olduğu gibi suw şeklinde kaydedilmiştir. Mahmut Kaşgari de kendisinin Dîvânu Lugâti't-Türk eserinde "Etil suwı aka turur, kaya tübi kaka turur" (İdil suyu akmaya devam eder, Kayanın dibine vurur) gibi pek çok örnekte suf//suv kökünden bahsetmiştir ve bu kökten türemiş 24 kelime göstermiştir (Kaşgari, 2006a:141). Eski Türkçe Kelimeler Sözlüğü'nde de "su" anlamında sub kelimesi gösterilmiştir. Eski Götürk Türkçesinde de bu kelime sub şeklinde kullanılmaktadır (Recepli 2006:115). B. Ahmedov, "su" kelimesinin ilk şeklinin "cu" gibi olduğu ve "sıvı" anlamını yansıttığı görüşündedir ve şöyle diyor: Dilimizde "yağış" (yağmur) ve "göl" kelimeleri de zamanında cagış ve cöl olarak kullanılmıştır (Ahmedov 2015:232). Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, bu eski kökün suw>suv>suğ>su şeklinde gelişerek bugünkü halini aldığı kanaatindedir (Gülensoy, 2007:811). Buradan,

kelimedeki u dudak ünlüsünün etkisiyle, zamanla kökteki w çift dudak ünsüzünün dış dudak ünsüzü v'ye dönüştüğü ve daha sonra düştüğü sonucuna varabiliriz.

Böylece bahsettiğimiz kelime günümüz Azerbaycan dilinde, Türkiye Türkçesinde su şeklini almıştır. Fakat suvarmak fiilinde bu kelimenin eski kök şekli korunarak günümüze kadar gelmiştir. Mahmut Kaşgari'nin (Kaşgari, 2006b:481) suwal//suvar//suwğar fonetik değişkenlerinde gösterdiği suvar kelimesi suw köküne isimlerden fiil oluşturan -ar eki getirilerek oluşturulmuştur. "Muhtemelen -ar, -er eki, bazı Türk dillerinde kullanılan -kar, -ğar, -ger, -ger eklerinin varyantlarından biridir. Ses değişime uğrayarak kendisini oluşturan seslerden birinci ünsüzü kaybederek -ar, -er gibi basit bir biçim almıştır" (Mirzazade, 1990:131).

Hakkında söz açtığımız -lan, -len ekini Türkiye Türkçesinin Erzincan ağzında kaydeden Mukim Sağır'a göre bu ek, isimlerden fiil oluşturan -lan, -len eki ile eşesli olup fiil köklerine eklenerek ezillen, ayrılan, değişilen gibi fiiller oluşturmuştur. Mukim Sağır bu ekin fiillere eklenmesini Erzincan ağzının karakteristik bir özelliği olarak belirtmektedir (Sağır, 1995:136).

-lan, -len eki Urmiye ağzında fiil tabanlarından sonra kullanılır: gatişlan-"karişmak", ayrılan "ayrılmak", pişirlen "pişirilmek" (Doğan, 2010:143). -lan, -len eki Erzurum ili ağzlarında da ayrılan "ayrılmak", götürülen "götürülmek", süpürülen "süpürülmek", yağurlan "yoğrulmak" biçimlerinde olduğu gibi sonunda r ünsüzü bulunan fiillerde tespit edilmiştir. Bu ekin, Urmiye ve Erzurum ili ağzlarında dönüşlülük ve edilgenlik işleviyle kullanıldığı görülmektedir (Gemalmaz, 1995:258). Urmiye ağzında Nahçıvan ağzıyla aynı konumda kullanılan ve aynı işlevi gören -lan, -len ekini Prof.Dr. Muharrem Memmedli, Tebriz ağzında isimlerden fiil oluşturan bir ek olarak gösteriyor ve şöyle yazıyor: "Tebriz ağzındaki yapım eklerinden biri -lan, -len – dir. Bu ek yaş, lil, yay, kalak sözcüklerine eklenir ve yaşlan, lillen, yaylan, kalaklan gibi fiilleri oluşturur" (Memmedli, 2019: 82). Tebriz ağzının Nahçıvan ağzı ile pek çok ortak özelliği olmasına rağmen Muharrem Memmedli'nin -lan, -len – in fiillere eklenmesini kaydetmemiş olmasından hareketle bu durumun Tebriz ağzında kendini göstermediğini söyleyebiliriz.

Verilen örneklerden yola çıkarak -lan, -len ekinin Azerbaycan dilinde fiilin növlere adlanan fiil çatısı eki olup ağzılarda fiil köklerine getirilerek yazı dilindeki -ıl, -il, -ul, -ül ekinin yerinde kullanılarak "değişilen" "değişil", "bişirlen" "pişiril", "yoğurlan" "yoğrul", "yığışlan" "yığışıl", "suvarlan" "suvarıl" anlamlarında edilgen fiiller (mechul növ fiiller) oluşturduğunu söyleyebiliriz. Uzun bir zaman Azerbaycan diline ait araştırmalarda bu ekler hem fiil çatısı ekleri, aynı zamanda da fiil türeten yapım ekleri olarak gösterilmiştir. Çoğu araştırmacının aksine olarak biz bu ekin

yapım eki olduğu ve fiillerden fiil türettiği düşüncesine katılmıyoruz. Günümüzde birçok araştırmalarda da fiil çatısı eklerinin yapım eki değil, çekim eki olduğu kanısına varılmıştır. Prof. Dr. Bulthan Halilov'a göre bazı türkologlar bu eklerin tarihsel olarak yapım eklerinden çekim eklerine doğru geliştiğini, bazı türkologlar ise bunun tam tersini iddia etmektedirler. Ancak fiil çatısı ekleri kelimelerin ancak şeklini değiştirir, kelime yaratmanın gerekliliklerini tam karşılamazlar, yeni anlam taşıyan fiiller oluşturmazlar (Halilov, 2016:208). Kanaatimizce bu ekler yapım eki olarak değerlendirilemez. Çünkü gösterdiğimiz örneklerde yeni anlamlı kelimeler türememiştir. Örneğin pişirmek veya pişirilmek, bağırarak veya bağırışmak sözcüklerinin ifade ettiği anlamlar arasında pek ciddi bir fark yoktur. Sadece bu kelimelerden ilkinde işi yapan özne olduğu halde, ikinci kelimedede aynı eylem başka birisine yaptırılmakta ve ya birkaç kişi tarafından aynı anda yapılmaktadır.

Sonuç

Türk dillerinin tarihi açısından incelendiğinde fiil çatılarının ifade ettiği anlamların dilin çok çok eski zamanlarına ait olduğunu söyleyebiliriz. Eskiden neredeyse tüm fiillerde bu anlamlar olmuştur. Fiil çatısı ekleri dillimize ait en eski eklerdendir. Fakat eski insanların amacı fiil çatısı yaratmak olmamış ve bu ekler o zaman genel olarak hareket anlamı taşımıştır. Zamanla dilin uzun gelişim sürecinde bu eklerin birleştiği fiiller etken fiil, edilgen fiil, dönüşlü fiil, işteş fiil gibi sabitleşmiştir. Onları türeten ekler artık yapım ekinden çekim ekine doğru gelişerek günümüzde çekim eklerine daha yakın bir durumdadırlar.

Yaptığımız araştırmanın sonucu olarak şunu söyleyebiliriz ki, Nahçıvan ağzının yapı bilgisi kendine has özellikleri ile Azerbaycan dilinin diğer ağızlarından seçilir. Burada gözlemlediğimiz ve Azerbaycan dili ağızlarında bulunmayan özelliklerden biri de fiill köklerine eklenerek edilgenlik anlamı ifade eden -lan, -len ekidir. Bişirlen, değişlen, yoğurlan, suvarlan, yığışlan gibi kelimelerde görülen bu ek yazı dilinde isimlere eklene bildiği halde ağızlarda hem de fiillere eklenmektedir. Nahçıvan'ın Ordubat ağzında gözlemlediğimiz bu ağız olayı Türkiye Türkçesinin Erzurum, Erzincan, aynı zamanda Azerbaycan dilinin Urmiye ağızları ile ortak morfolojik özellik gibi tanımlanabilir. Bu tür alışılmıştan farklı eklerin kullanımı ağızlarda görülen hadisedir. Yazı dilinde isimlerden fiil türeten bu yapım eki ağızlarda fiillere artırılarak "pişirildi", "değişildi", "yoğruldu", "toplandı", "suvarıldı" anlamlarını ifade eden "bişirlen", "değişlen", "yoğurlan", "yığışlan", "suvarlan" gibi edilgenlik fiilleri oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

- Ahmedov, B. (2015) Etimoloji Sözlüğü. Bakı: Altun Kitap Yayınları.
- Azizov, E. (1999) Azerbaycan Dilinin Tarihi Diyalektolojisi. Bakı: Bakı Üniversitesi Basımevi.
- Doğan, T. (2010) Urmiye Ağızları. Doktora Tezi. Kırıkkale.
- Gemalmaz, E. (1995) Erzurum İli Ağızları. I cilt. TDK Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü. Ankara: TDK yayınları.
- Halilov, B. (2016) Müasir Azerbaycan Dilinin Morfolojisi. Bakı: Papirus Yayınları.
- Kazımov, Gazanfer (2010) Müasir Azerbaycan Dili. Morfoloji. Bakı: Nurlan Yayınları.
- Kaşgari, M. (2006a). *Dîvânu Lugâti't-Türk. I. Cilt. Bakı: Ozan Yayınları.*
- Kaşgari, M. (2006b). *Dîvânu Lugâti't-Türk. IV. Cilt. Bakı: Ozan Yayınları.*
- Hudiyev, Nizami (2015) Eski Türk Yazıtlarının Dili. Bakı: Elm ve Tehsil Yayınları.
- Memmedli, M. (2019) Azerbaycan Diyalektolojisi. Bakı: Zerdabi Yayınları.
- Mirzezade, H. (1990) Azerbaycan Dilinin Tarihi Grameri. Bakı: Azerbaycan Üniversitesi Yayınları.
- Recepli, E. (2006).Eski Türk Yazılı Abidelerinin Dili. I. Cilt. Bakı: Nurlan Yayınları.
- Sağır, Mukum (1995). Erzincan ve Yöresi Ağızları. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Veliyeva, G. (2013) Eski Türk Dili. Bakı.
- Edebiyat Portalı. Erişim Tarihi: 23 temmuz 2023. <http://azerlit.info/?article=1614>